

BASTIAN OBERMAYER
FREDERIK OBERMAIER

PANAMA PAPERS

HISTORIE ODHALENÍ CELOSVĚTOVÉHO VÝZNAMU

Jak jsme objevili utajené miliardy předsedů vlád, diktátorů,
funkcionářů FIFA, šéfů koncernů a superboháčů – jakož
i tajné peníze Putinova nejbližšího okolí

★ Pulitzerova cena ★
za vysvětlující reportáž 2017

HOST

PŘEDMLUVA

Kousek Panamy v Česku

Panama Papers jsou jedním z největších celosvětových novinářských projektů v dějinách a jejich uskutečnění by nebylo možné bez spolupráce stovek malých nezávislých novinářských center po celém světě. Mezinárodní konsorcium investigativních novinářů (ICIJ), které celý projekt koordinovalo, upřednostnilo spolupráci s lidmi a redakcemi, které už zná a může jim věřit – nehledě na velikost jejich rozpočtu nebo počet zaměstnanců. Jako České centrum pro investigativní žurnalistiku jsme byli přizváni ke spolupráci na podzim roku 2015. A zatímco ve světě nás díky spolupráci na několika velkých novinářských projektech už spousta investigativních novinářů znala, v Česku o nás nevěděl skoro nikdo.

O samotném projektu se začalo mluvit už mnohem dřív, přibližně v době, kdy byl zveřejněn podobný únik informací, na kterém jsme s Mezinárodním konsorciem investigativních novinářů rovněž spolupracovali: Swiss Leaks, daňové úniky ve švýcarské pobočce britské banky HSBC. V momentě, kdy skandál Swiss Leaks propukl, byla jedna z představitelk ICIJ Marina Walkerová v Praze na konferenci, která se týkala budoucnosti žurnalistiky a jejího financování. Jeden večer jsme se nad vínem bavily o tom, jestli projektů jako Swiss Leaks bude spíš přibývat, nebo ubývat. Marina nebyla nijak konkrétní, ale z toho, co říkala, bylo jasné, že další projekt bude velký a náročný.

O několik měsíců později mi e-mailem přišla prosba, jestli bych nevypracovala krátký profil toho, co se ví o firmě Mossack Fonseca a jejím působení v Česku. Samotnou mě překvapilo, že firma Mossack Fonseca nejen že měla v České republice partnery, ale i přímo pobočku pojmenovanou Mossack Fonseca & Co. CZ, která byla na poli offshorových řešení mimořádně aktivní.

Na podzim 2015 jsme dostali přístup do kompletní databáze Panama Papers. Šlo o jedenáct a půl milionu dokumentů, které jsou označeny pouze jako číselné řady a na první pohled nedávají smysl. Státisíce stran v různých digitálních formátech, jež dokládají zakládání, udržování a rušení obchodních společností v jurisdikcích, jako jsou Panama, Seychely, Niue, Vanuatu, Britské Panenské ostrovy, Samoa nebo Hongkong.

Přibližně devadesát procent těchto dokumentů se zabývá správou a spoluprací mezi jednotlivými buňkami advokátní kanceláře Mossack Fonseca a pro nás jako novináře byly téměř nepoužitelné, protože přinášely jen velmi banální příběhy o upomínkách nezaplacených faktur, špatně pochopených zadáních a e-mailech odeslaných bez přílohy. Tyto dokumenty ve většině případů neobsahovaly žádný výbušný materiál typu bankovní transakce, nevysvětlovaly finanční triky a schémata a často ani neuváděly takzvaného „ultimate beneficial owner“ – tedy člověka, který reálně z těchto firem profituje.

Na Panama Papers jsme pracovali hned s několika týmy: českým, slovenským a kubánským. Zatímco založení českého a slovenského týmu zřejmě není nutné obsáhle vysvětlovat, vytvoření kubánského týmu stojí za krátký komentář. Spíš se to přihodilo, než že bych o kubánské angažmá nějak aktivně usilovala: před založením Českého centra pro investigativní žurnalistiku jsem několik let vedla v Člověku v tísní kubánskou sekci. Na Kubě jsem se osobně seznámila s většinou nezávislých novinářů a disidentů, poznala jejich ambice, sny i složité vztahy s ostatními. Když pak od britské organizace Institute for War and Peace Reporting přišla nabídka jet na dva týdny školit kubánské novináře v základech investigativní žurnalistiky, neváhala jsem. Offshorový byznys v kombinaci s diktaturou mi přišel jako nesmírně zajímavé téma.

Jen Česka se týkalo přibližně dvě stě padesát tisíc dokumentů. Další tisíce dokumentů, které se sice na první pohled k Česku nevztahovaly, ale při bližším prozkoumání korelovaly s tím,

co se v Česku odehrávalo, spadaly pod švýcarské a lucemburské pobočky Mossack Fonsecy.

Takzvané české dokumenty z Panama Papers neodhalily žádný větší skandál. Česká pobočka Mossack Fonsecy totiž měla inteligentní a zároveň velmi paranoidní vedení, což mělo na informace, které se daly v dokumentech objevit, dost zásadní dopad. A pro nás jako český tým novinářů to znamenalo zeď. Pavel Petrovič, jeden ze zakladatelů české pobočky Mossack Fonsecy, totiž nevěřil, že by panamské ústředí bylo schopné ochránit data před únikem, a proto se rozhodl, že žádná data do centrálního systému i přes mnohé urgencye nenasdílí. A tak zatímco kolegové z Ekvádoru, Islandu nebo Ruska vytahovali na světlo jména prominentů, my jsme otevírali stovky dokumentů, které sice měly obsahovat jména majitelů offshorových firem, místo toho však jen suše oznamovaly „No data found“!

Většina slovenských transakcí šla přes české zřizovatele, takže slovenské dokumenty na tom byly velmi podobně jako ty české. Slovenský tým se však projevil o poznání akčněji. Kvůli jedné z kauz, ke které sice existovala spousta nepřímých důkazů, ale žádný naprosto neprůstřelný, vyslali slovensko-kanadského novináře proslaveného slovenskou kauzou Gorila Toma Nicholsona na Bahamy, aby se pokusil zjistit, jestli jedna z opulentních bahamských vil nebyla postavena za peníze složitě vyvedené ze slovenské zdravotní pojišťovny Dôvera. Přestože se Tomovi na Bahamách reálného majitele vily vypátrat nepodařilo, text na Slovensku silně rezonoval a získal jednu z novinářských cen.

Nejzajímavější příběhy však přinesly dokumenty, které se týkaly Kuby. S rozpadem socialistického bloku a sovětského přátelství se sesypala i kubánská ekonomika. Na Kubě začaly chybět nejen hygienické potřeby jako pasta na zuby, vložky, toaletní papír nebo mýdlo, ale i základní potraviny. Lidé se snažili přežít na základě přidělových potravinových lístků a laciném rumu. Ve vši vážnosti začaly kolovat recepty na řízek v dvojbalu z banánové slupky nebo jak namočit karton tak, aby chutnal jako kuřecí

maso. Kubánští playboyové si do vlasů místo brilantiny dávali olej, který na prudkém karibském slunci neskutečně smrděl. Porazit krávu na maso byl trestný čin se sazbou až pěti let vězení. A jak mi vyprávěla kolegyně z Kuby, když začala chodit do školy, nebyla zrovna k dostání guma do kalhot. Každé ráno ve škole mívali nástup v hnědožlutých školních uniformách, aby zasalutovali bustě Che Guevary a připomněli si, že za vše vděčí kubánskému socialismu. Skoro všichni si museli kalhoty přidržovat rukou, jinak by jim spadly.

S rozpadem ekonomiky musela vláda samozřejmě něco dělat – a tak vytvořila paralelní ekonomiku, kdy z každého exportního i importního dolaru z rumu, tabáku, turismu i antikvit šla minimálně polovina rodině Castrů a jejich nejbližšímu okruhu přátel z kubánské armády. Vláda zřídila státní podnik, který přímo spolupracoval s bahamskou a panamskou pobočkou firmy Mossack Fonseca. S řízením celé stínové ekonomické struktury paradoxně komunistické vládě pomáhal prominentní švýcarský právník se šlechtickým titulem Albert-Louis Dupont Willemin. Tento systém vybudovaný v devadesátých letech funguje dodnes, v současné době mu šéfuje Luis Alberto Rodríguez López Calleja, zeť kubánského prezidenta Raúla Castra.

Během prvních dnů, kdy kauza Panama Papers propukla, mi mezi sedmou ráno a půlnocí bez přestávky zvonil telefon. Zájem nás těšil, na druhou stranu byl vyčerpávající. Strídaly se ve mně dva pocity, kdy jsem měla chuť na všechny křičet, ať už mě nechají na pokoji, že odcházím pracovat do McDonald's, a chvíle, kdy jsem byla hrdá na to, že i velké novinářské projekty se dají dělat téměř s nulovým rozpočtem a malou skupinou skvělých lidí.

Kromě mě byla v týmu Eva Kubániová, která měla na starosti zmapovat, co se z kauzy Panama Papers týká Slovenska. Jan Indra kontroloval, jestli to, co píšeme, odpovídá dokumentům, jež máme k dispozici, a k tomu se snažil stručně vysvětlit složitou spleť vztahů a schémat okolo české pobočky Mossack Fonsecy.

A Steffi Černá analyzovala stovky a stovky dokumentů a vybírala ty, které dávaly aspoň nějaký smysl.

Hned druhého dne posílil náš pražský tým kolega a kamarád ze Slovenska Ján Kuciak. Balil se tak narychlo, že v redakci zapomněl nejenom kartáček na zuby, ale i peníze. Do týmu vnesl optimismus a přesvědčení, že to, co děláme, má smysl.

Dva týdny po propuknutí kauzy jsem odletěla do Karibiku založit kubánský tým. Pět dní jsem věnovala tomu, abych týmu osmi kubánských novinářů, kteří se za celý svůj život setkali pouze s oficiální verzí socialistické ekonomiky a centrálního plánování, vysvětlila, jak funguje kapitalismus ve své nejtvrdší podobě – od vyhýbání se placení daní přes praní peněz a odklánění zisků. Dalších pět dní jsme měli na to, abychom zmapovali, jak se Kuba a její ekonomika otiskly v Panama Papers.

Na podzim 2016 se zdály být všechny dokumenty z Panamy zmapované a vyčerpané. Vyčerpaná jsem byla i já, při spojení Panama Papers se mi svíral žaludek a snažila jsem se tvářit, že se mě to netýká.

Devět měsíců po globálním deadlinu na zveřejnění kauz spojených s Panama Papers byli Jürgen Mossack a Ramón Fonseca obviněni z praní peněz a zatčeni.

Pavla Holcová
zakladatelka Českého centra
pro investigativní žurnalistiku

PROLOG

Bastian Obermayer

„Ping.“

Už tři dny jsme na návštěvě u mých rodičů, má žena, naše děti a já, a už dva dny jsou všichni nemocní. Všichni kromě mě. Je deset večer a po pohazení posledního pacienta a rozdělení posledního čaje usedám k jídelnímu stolu, otevírám notebook a vedle něj pokládám svůj smartphone.

Pak se ozve „ping“. Nová zpráva.

[John doe]: Dobrý den. Tady John Doe. Máte zájem o jistá data? Rád se podělím.*

„John Doe“ je anglické označení používané ve Velké Británii, ale i v Kanadě a v USA. Například v soudních procesech se jménem „John Doe“ označují osoby, jejichž pravá identita nesmí být odhalena. Nebo neidentifikovaní mrtví, které někde našli. Nyní už ovšem dávno existují i hudební skupiny, televizní seriály a výrobky s názvem „John Doe“.

John Doe je tedy krycí identita, prostě Někdo. Někdo, kdo nabízí zjevně tajná data.

Při takovéto nabídce každý investigativní novinář zbystrí, a to plným právem. Tajná data se hodí vždycky. V *Süddeutsche Zeitung* jsme v uplynulých třech letech zpracovali řadu témat, která se zakládala na přihraných – nebo jak se také říká leaknutých – datech: jednou se to týkalo zatajených daní v Karibiku (Offshore

* Abychom ochránili zdroj, budou místa odsazených rozhovorů, vytištěných bezpatkovým písmem, jež by mohly toho či onoho informátora ohrozit, v této knize buď krácena, nebo – aniž dojde ke zkreslení smyslu – uváděna v nepatrně změněné podobě.

Leaks), podruhé tajných švýcarských kont (Swiss Leaks), jindy zase lucemburských daňových figlů (Lux Leaks). Systém je vždycky stejný: někde unikne větší množství tajných dat – a dostane se do rukou novinářů. Při větším množství tajných dat je už čistě statisticky dost vysoká pravděpodobnost, že se v nich budou skrývat dobrá témata.

Krom toho častokrát celé týdny, mnohdy i měsíce, pátráte po nějakém zdroji. Jakmile se tedy potenciální zdroj jednou ohlásí sám od sebe, je třeba odpovědět rychle. Přinejmenším je třeba odpovědět. Máloco může být mrzutější než najít ve *Spiegelu* nebo v *Zeitu* téma, které bylo nabídnuto nejprve nám.

[obermayer]: Dobrý den i vám. Samozřejmě mám velký zájem.

Ty opravdu dobré zdroje poznáte hned. Špatné zdroje ještě snáz, v každém případě ty zbrklé nebo zmatené – a to podle naprosto stejného typu e-mailů. Sice i ty šílené můžou obsahovat dobré téma, ale to bývá spíš výjimka.

Data mají jednu výhodu: nejsou nafouknutá nebo užvaněná, nejsou za nimi misionářské ani manipulativní úmysly. Prostě jsou tu a dají se prověřit. Každou dobrou sadu dat můžete porovnat s realitou – a přesně to by měl novinář udělat, než začne psát. Krom toho je třeba si taky přesně promyslet, o které části dat zpravovat.

V tom je rozdíl od WikiLeaks. Provozovatelé této platformy odhalující utajované dokumenty častokrát data prostě dávají na síť, aniž je novinářsky přefiltrují. To je jejich vůdčí myšlenka. Vlastně ne tak úplně špatná.

[obermayer]: Jak se k těm datům dostaneme?

[john doe]: S tím vám rád pomůžu, ale má to několik podmínek. Za prvé musíte pochopit, jak nebezpečné a citlivé jsou mnohé informace z těch dat. Když se prozradí má totožnost, bude můj život v ohrožení. V minulých týdnech jsem přemýšlel o tom, jak by to mohlo proběhnout. Budeme komunikovat zašifrovaně. Nedojde k žádnému setkání. Co nakonec zveřejníte, je na vás.

Takové podmínky jsou pro mě přijatelné. Člověk svůj zdroj samozřejmě raději pozná, aby si ho dokázal zařadit, aby pochopil jeho motivaci. Ale pro informátory je často lepší se neukazovat. Ani v Německu nejsou whistlebloweři nijak zvlášť dobře chráněni a každý jednotlivec, který zná identitu nějakého informátora, představuje potenciální nebezpečí. A to také, nebo obzvlášť tehdy, je-li ten jednotlivec novinář.

Tento zdroj však komunikuje stručně a jasně, pak tedy mohu i já. Protože tady má někdo zjevně něco, co by rád(a) předal(a). V tomto případě mně:

[obermayer]: Oukej. Jak provedeme předání?

Posílám své kontaktní údaje pro další, šifrované komunikace.

V následujících zprávách se dohodneme na předání a krátce nato má prostřednictvím šifrovaných kanálů následovat první zkouška.

Dobré znamení: zdroj se neptá na peníze. Před pár měsíci se ozval kdosi, kdo tvrdil, že disponuje záznamy o tajném zahraničním kontě jisté německé strany. Na účtu je údajně dvacet šest milionů dolarů. Celá věc se táhla asi týden, dodal špatné fotky nějakých bankovních dokumentů, následovaly absurdní telefonáty – a pak ten kdosi náhle žádal peníze. Jenže to se má

tak: *Süddeutsche Zeitung* za informace zásadně neplatí. Nikdy. Nejen proto, že peníze nemáme, ale především z principu. Tím se současně stáváme méně přitažliví pro toho, kdo by nás chtěl napálit falešnými dokumenty.

Člověk se jenom musí vyrovnat s tím, že si pak v jiných listech přečte témata, která jsme my museli pustit. Tohle o tajném stranickém kontu ovšem nevyšlo ani ve *Spiegelu*, ani ve *Sternu* – i naši kolegové, jakmile nabídku dostali, to zjevně vyhodnotili jako podvrh.

„Ping.“

Vzorek je tu: několik souborů, především PDF. Otvírám si soubory v počítači a jeden po druhém procházím. Jsou to zakládací listiny firem, smlouvy a bankovní výpisy. Chvilku mi trvá, než pochopím souvislosti, ale po krátkém brouzdání po internetu mi dojde, o co se jedná. Dějištěm je Argentina. Jistý státní zástupce jménem José María Campagnoli se domnívá, že pochybní obchodníci pomohli Kirchnerovým, tedy tenkrát ještě úřadující prezidentce Cristině Kirchnerové a jejímu zemřelému manželu Néstorovi, vyvést ze země státní peníze ve výši asi šedesát pět milionů dolarů. Prý se tak stalo prostřednictvím po celém světě rozprostřené sítě sto dvaceti tří schránkových firem, vesměs založených panamskou kanceláří Mossack Fonseca, a to převážně v Nevadě, americkém daňovém ráji. Tato obvinění ovšem vesměs nelze dokázat a Cristina Kirchnerová jejich pravdivost popírá.

Tomuto případu dodává na aktuálnosti ve Spojených státech právě projednávaná žaloba. Investiční fond NML v režii svého zakladatele Paula Singera koupil miliony argentinského státního dluhu – načež země zbankrotovala. Většina věřitelů souhlasila s ořezáním dluhu. NML ne. A fond se po celém světě dožaduje, aby byl argentinský státní majetek zajištěn. U afrického pobřeží dokonce nechal zabavit argentinskou válečnou loď. Válečné lodě jsou cenné, dají se prodat.

Cílem žaloby v americké Nevadě je jen zveřejnění oné sítě schránkových firem. NML chce od kanceláře Mossack Fonseca

dostat všechny dokumenty ke sto dvaceti třem schránkovým firmám. Část z nich mám teď před sebou na obrazovce – jsou to podklady, za kterými se NML už celá léta bez úspěchu honí. A rychle vychází najevo, že jde o platby v milionové výši.

Podle těchto podkladů odešlo šest milionů dolarů na konto Deutsche Bank v Hamburku. Smlouva k převodu vypadá na první pohled podezřelá a týká se jakési provize z hazardního obchodu.

Další dva dokumenty ukazují pravé majitele dvou firem, jejichž dokumentace se NML dožaduje. Tyto dokumenty by soudní řízení okamžitě posunuly o velký kus dopředu.

Zajímavé je, že všechny dokumenty, jak se zdá, pocházejí ze stejné kanceláře. Mossack Fonsecu znám, ovšem jen jako nepřekonatelnou zeď. Jako černou díru. Kdykoli nás naše rešerše dovedly k této kanceláři, znamenalo to konec. Mossack Fonseca je jedním z největších poskytovatelů anonymních schránkových firem a nemá zrovna pověst, že by si zákazníky váhavě vybírala. Spíš naopak.

Přesněji řečeno: někteří z největších zlobanců tohoto světa využívají anonymních offshorových firem Mossack Fonsecy k zastření svých obchodů. Při pořizování rešerší k Offshore Leaks a Swiss Leaks jsme narazili krom jiných na odsouzené velkoobchodníky s drogami a domnělé překupníky krvavých diamantů, kteří k zastírání svých obchodů používali právě firmy Mossack Fonsecy. A kdo bude na internetu hledat zákazníky Mossack Fonsecy, najde komplice brutálních vládců a vrahů jako Kaddáfí, Asad nebo Mugabe, kteří údajně s panamskou advokátní firmou spolupracují.

Nutno podotknout: údajně. Neboť Mossack Fonseca tuto spolupráci popírá a seznam jejích zákazníků není veřejný. Alespoň dosud.

[obermayer]:   Materiál se zdá být dobrý. Mohl bych vidět víc?

Ale „John Doe“ už neodpovídá. Rozmyslel(a) si to snad? Nebo jen přemýšlí?

Posílám ještě jednu zprávu:

[obermayer]: Týká se to jen toho argentinského případu?

Když odpověď ani po dvaceti minutách nepřichází, zavírám notebook, odpojím smartphone a jdu spát.

Druhý den ráno – počet nemocných se dosud nezmenšil – přišla odpověď. A ještě víc.

[john doe]: Posílám v příloze ještě víc ukázek. Některé mají co do činění s Ruskem. Některá PDF jsou zajímavá speciálně pro Němce. Pátrejte po Hansi-Joachimovi... Tam, odkud to pochází, je toho mnohem víc.

Nejraději bych si ty dokumenty prohlédl hned. Jenže – jakkoli je to pro mě těžké – nejprve musím zajít do lékárny a nakoupit, suchary, ovoce a čaj. Kromě mě není nikdo s to opustit dům. Výhoda epidemie: nikdo v domě nechce se mnou do lesa, hrát fotbal nebo se jít projít. Pozdě odpoledne jsou opět všechny postele v domě obsazené spícími pacienty a já se mohu vrátit k notebooku.

Zdá se, že i tyto nové dokumenty pocházejí výhradně z panamské kanceláře Mossack Fonseca. Firma má zjevně vážný problém. Leak.

Nejprve si prohlížím jeden mnohosetstránkový dokument, který bůhví kdo opatřil nápisem „records“. Je to několik set stránek s bankovními převody. Jedna věc bije do očí: na konto muže jménem Hans-Joachim K. byla 19. listopadu 2013 u Sociétés Générale Bahamas zjevně převedena suma skoro pět set milionů dolarů, ve zlatě.¹

Pět set milionů dolarů. Půl miliardy. Obrovská hromada peněz.

O Hansi-Joachimovi K. jsem ještě nikdy neslyšel, ale Google mi najde u nás jen málo známého bývalého manažera Siemensu, jenž byl výkonným ředitelem (chief executive officer, CEO) v Kolumbii a v Mexiku; to by mohla být stopa. Siemens měl v Jižní Americe po mnoho let černé fondy, z nichž byli odměňováni ti, kdo nějak napomáhali obchodům. O tom nacházím desítky článků, i zahraničních.

Jedno mě ovšem mate: tato neuvěřitelná suma jde na podzim 2013 na konto muže ze Siemensu. Černé fondy koncernu v Jižní Americe však byly odhaleny už v letech 2007–2008, došlo k soudním procesům, některé stále ještě probíhají. To je, mírně řečeno, záhada.

Ale člověk nepřijde k pěti stům milionům dolarů jen tak. Odkud ty peníze pocházejí?

Chyba v účetnictví?

Než se v detailech ztratím, slyším volat děti. Chtějí další slané tyčinky a suchary. Vzdávám se a zavírám notebook. Těch pět set milionů se neztratí.

Odpoledne strávené předcítáním, vařením čaje a přípravou termoforů.

Teprve pozdě večer se dostávám k tomu, abych se věnoval novému materiálu. Na první pohled se týká především schránkových firem, jež jsou, zdá se, většinou spojeny se stejným tajným majitelem: jistým Sergejem Rolduginem. Mnohé z dokumentů jsou smlouvy, v nichž jde o vysoké částky, tu o osm milionů dolarů, tu o třicet, o dvě stě nebo o osm set padesát milionů, jsou tu prodeje akcií nebo půjčky. Ale ani jméno Roldugin mi nic neříká.

Hledám – a najednou sebou trhnu.

Sergej Roldugin je „nejlepší přítel Vladimira Putina“ – tak ho každopádně označuje *Newsweek*. A jsou pro to dobré argumenty: Roldugin je kmotrem Marie, starší dcery ruského prezidenta.

Už jenom to by bylo dost zajímavé: kmotrový offshorové obchody. Pak se však dočtu něco, co mě opravdu irituje: Sergej Roldugin, který podle těchto dokumentů má co do činění s miliony

amerických dolarů, není investor ani oligarcha. Je umělec. Známý cellista a někdejší ředitel petrohradské konzervatoře. Nacházím rozhovor v *New York Times* z března 2014, v němž Roldugin výslovně říká, že není obchodník ani nevlastní milioný.

Pokud jsou dokumenty pravé, o čemž momentálně takřka nepochybují, pak buď někdo lhal, nebo to nejsou jeho peníze. Čí tedy? Je Roldugin jen nastrčený panák? A pokud ano, tak za koho?

Za Vladimira Putina?

Pokud jsou v těchto firmách uloženy Putinovy peníze, i kdyby to byl jen zlomek z nich, bylo by z toho téma, které by vyšlo po celém světě s palcovými titulky.

Ať už mi tyto dokumenty přihrál kdokoli, odkrývá také Roldugina a je z toho nervózní. Pravděpodobně právem.

[obermayer]: Kdo jste?

[john doe]: Jsem nikdo. Pouze znepokojený občan.

Zjevná narážka: občan se anglicky řekne „citizen“. Whistleblower Edward Snowden, když se ohlásil novináře a filmaře Lauře Poitrasové, si říkal „citizen four“ – občan čtyři. Od svého útěku z Hongkongu je Snowden zadržován v Moskvě.

[obermayer]: Proč to děláte?

[john doe]: Chci, aby se o tom materiálu psalo a aby byly tyto zločiny zveřejněny. Materiál by se co do důležitosti mohl vyrovnat odhalením Edwarda Snowdena. Tady zveřejnění v německých médiích nestačí. Je zapotřebí velkého anglickojazyčného partnera jako *New York Times* nebo podobný kalibr.

Süddeutsche Zeitung nejsou právě běžný partner *New York Times*. Ale už jsme spolupracovali s velkými anglickojazyčnými médii, jako jsou *Guardian*, *Washington Post* nebo *BBC*, například při Off-shore Leaks a Lux Leaks. Vysvětluji to „Johnu Doeovi“ a je s tím zjevně spokojený, nebo spokojená:

[John doe]: Oukej. Pak bychom měli probrat, jakým způsobem bych mohl nejlépe poslat velké množství materiálu. Máte nějaký nápad?

Na rovinu? Nemám potuchy. Ještě nikdy jsem neměl anonymní zdroj, který by mi chtěl předat materiál gigabytové velikosti. A v prvním patře slyším plakat syna.

[obermayer]: Musím si to promyslet. O jak velkém množství dat se bavíme, jak velké to bude?

[John doe]: Větší než všechno, co jste kdy viděl.

Nakonec to bude nejen větší, než jsem cokoli kdy viděl já. Bude to větší než jakýkoli leak, jež kdy viděl kterýkoli novinář. A bude to začátek největšího mezinárodního odhalení v dějinách. Nakonec bude z těchto dat pořizovat rešerše na čtyři sta novinářů z více než osmdesáti zemí. Témata o tajných offshorových firmách tykajících si s hlavami států a diktátory, která objasňují, jak se zbraněmi, drogami, krvavými diamanty a jinými zločinnými obchody vydělávají miliardy, jakož i témata, jež čtenářům přiblíží daňové úniky boháčů a superboháčů světa.

Témata, jež všechna začínají u Mossack Fonsecy a této první noci.

1. START

Nejlepší přítel ruského prezidenta. Obchodníci, kteří mají blízko k argentinské prezidentce a jejímu manželovi, jakož i k předchůdci v úřadu. Jakýsi záhadný Němec s pěti sty miliony dolarů. Rešerše může začít i hůř.

Už pár dní po navázání prvního kontaktu a po dohodě s vedoucím oddělení Hansem Leyendeckerem je jasné, že na tom bude pracovat tým, který už vyšetřoval několik podobných případů: tedy my dva, „bratři Obermay/ierovi“, jak nám říkají v redakci od doby, co nás tak na jedné poradě nazval náš šéfredaktor Kurt Kister.

Jinak se snažíme okruh těch, kdo o projektu ví, udržovat co možná nejmenší. Kdoví jestli jsou ta data pravá? Zda se dají ověřit? A bude z nich někdy publikovatelný materiál?

Máme v plánu dokumenty zpracovat a pak si rozmyslet, jak a kdy výsledky zveřejníme. Začítáme se tedy do Putinových obchodů – konečně v datech jsme objevili jméno jeho nejlepšího přítele ve spojení hned se třemi offshorovými firmami –, opatřujeme si materiály k soudnímu řízení hedgeového fondu NML proti Argentíně a sbíráme informace o tajemném bývalém muži Siemensu a k jeho pěti stům milionům dolarů ve zlatě. Jenže neustále je naše pozornost odváděna dalšími firmami, dalšími potenciálními tématy. Neboť od té noci, co jsem navázal kontakt, materiál neustále narůstá a my stále objevujeme jména, která stojí za prozkoumání. Jihoameričtí ministři, příslušníci německé šlechty, američtí bankéři. Zanedlouho máme uloženo na několika fleškách více než padesát gigabytů dat: pár tisíc digitálních adresářů. Každý z nich nese číslo, které patří konkrétní offshorové firmě. Zjevně se v nich nacházejí dokumenty,

kteří Mossack Fonseca vytvořila pro každou jednotlivou společnost: zakládací listiny, kopie pasů, seznamy majitelů podílů a ředitelů, účty, e-maily. Praktický a především přehledný systém – i pro nás.

Tisíce schránkových firem. Tisíce lidí, kteří zjevně mají závažný důvod zatajit své obchody. Tisíce potenciálních témat. „Unique selling point“ offshorových firem, takříkajíc jejich základní kompetencí, je zajistit anonymitu. Nicneříkající jméno je štítem navenek, a nikdo se nedozví, kdo za ním vlastně vězí.

Samozřejmě existují četné důvody k využívání offshorových firem – a jistěže jejich vlastnictví není trestné. Přijde na to, co se s nimi dělá. Ale to už tak bývá. Většinou chce někdo v anonymní offshorové firmě něco ukrýt – před finančním úřadem, bývalou ženou, někdejším partnerem nebo zvědavou veřejností. To něco můžou být nemovitosti, bankovní konta, obrazy, podílnictví, akcie, cenné papíry všeho druhu.

Zkušenost ukazuje, že anonymity schránkových firem často využívají ti, jejichž obchody se zakládají na utajení. Tedy podloudní obchodníci se zbraněmi, s lidmi, pašeráci drog a jiní zločinci. Investoři, kteří nechtějí veřejně odhalit svou pravou identitu a své skutečné úmysly. Vysoce postavení politici, již mají zájem vyvést svůj majetek ze země, protože si ho nahrabali ne úplně čistými způsoby. Firmy, které přes ně převádějí peníze z úplatků. Tento seznam by mohl pokračovat dál a dál.

A my teď sedíme nad tajnými daty, která by dost možná mohla na světlo vynést stovky takových případů, před digitálními adresáři, do nichž dosud žádný novinář nenahlédl. Klidně bychom mohli strávit týdný tím, že bychom se v nich přehrabovali. Nejen proto, že pokaždé hledáme další velké téma. Nýbrž prostě z toho důvodu, že žádný detail není bez zajímavosti a my s každou firmou, na kterou se zaměříme, s každou e-mailovou konverzací, již přečteme, se dozvídáme víc o fungování kanceláře Mossack Fonseca. Pokušení nahlédnout tak hluboko do těchto tajných obchodů, do celého toho soukolí utajování, od jejich zahájení přes

založení účtů až po jejich zrušení, je strašně silné. Je to skoro jako posedlost, a kdybychom neměli své rodiny, zřejmě bychom nad notebookem oba proseděli každý večer. A klikáme. A klikáme. A klikáme.

Ale i při časově omezené pracovní době jsme po pár týdnech pochopili základní vzorec všech obchodů. Probíhá to skoro vždycky stejně: kontakt na Mossfon, jak si Mossack Fonseca zkráceně říká, je navázán přes zprostředkovatele, například nějakou banku, právníka nebo přes majetkového správce. Ti jsou vlastní „zákazníci“ Mossack Fonsecy, ti objednávají zboží a komunikují, ti také platí účty. Zbožím bývají většinou konvenční offshorové firmy. Mossfon nabízí firmy z přibližně dvaceti jurisdikcí, nejčastěji z Britských Panenských ostrovů nebo z Panamy, ale také z Baham, Bermud, Samoy, Uruguaye nebo Hongkongu, z amerických daňových rájů Nevady, Wyomingu, Delaware a od jisté doby také z Floridy a z Nizozemska. A nově také z arabského emirátu Rás al-Chajma. Firmy se prodávají skoro z padesáti kanceláří po celém světě nebo z hlavního ústředí v centru Ciudad de Panamá, z horních pater příkře skleněné budovy, v níž se zrcadlí symbol města – Revolution Tower.

Mossack Fonseca není jediným poskytovatelem schránkových firem, který má své sídlo v hlavním městě Panamy. Sídlí zde také další velké společnosti – oficiálních údajů z této utajované branže je samozřejmě velmi málo –, například kancelář Morgan y Morgan, zřejmě největší konkurent Mossfonu. Není náhoda, že se poskytovatelé offshoru soustřeďují právě v tomto latinskoamerickém státečku, vmáčknutém mezi Kostarikou a Kolumbií přesně tam, kde se stýká americký a latinskoamerický kontinent.

[ ]

Panama byla vždycky silně závislou zemí. Dlouhou dobu chudá kolumbijská provincie získala roku 1903 samostatnost také z toho důvodu, že američtí bankéři a průmyslníci přesvědčili tehdejšího

prezidenta USA Theodora Roosevelta, aby podpořil panamské separatisty. Americké zájmové skupiny doufaly, že na stavbě zdejšího Panamského průplavu vydělají. Roosevelt vojenskými oddíly obsadil části nově vyhlášeného státu a dal Kolumbii najevo, že na svou bývalou provincii může zapomenout. Z milosti Ameriky byl vytvořen nový národ a v oblasti průplavu, kde se čekaly velké zisky, vskutku zavlála vlajka USA. Tisíce amerických vojáků zde střežily výsostná práva, která panamská vláda přiznala Spojeným státům v roce 1903 a jež byla Panamě vrácena teprve koncem roku 1999.

Základem pro výnosný obchod se schránkovými firmami je zákon, který vstoupil v platnost 26. února 1927. Tento zákon, nesoucí číslo 32, zaručuje zachování tajemství ohledně majetku, převodů a především vlastníků firem a osvobozuje takzvané „sociudades anónimas“ od daní. Zní to tajuplněji, než to doopravdy je, neboť taková „anonymní společnost“ není nic jiného než akciovka. Na utajení se až dodnes skoro nic nezměnilo, pokud odhlédneme od několika spíš kosmetických úprav, které si vyžádala snaha o vymazání zemí, jež podporují praní peněz a daňové podvody, z několika černých či šedých listin. Podmínky pro offshorovou branži zůstaly po celá léta takřka netknuté – a profituje z toho i stát: například z živnostenských daní těchto kancelářů, z daní ze mzdy zaměstnanců nebo z poplatků za založení firem.

Tento obchod je tak přitažlivý také proto, že je nejen výnosný, nýbrž i velmi jednoduchý. Prodávajícího nestojí standardní schránková firma skoro nic a formality jsou rychle vyřízeny. Kupec obratem ruky získá firmu, zaplatí jen pár set amerických dolarů a může ji, když se mu přestane hodit, rychle a jednoduše zase odprodat. A nikdo se nikdy nedozví, komu vlastně patřila. Ideální pro temné obchody.

Ideální pro Siemens, jak zjišťujeme. Neboť zatímco se zasvěcujeme do údajů k Putinovi, současně sledujeme stopu Hanse-joachima K., onoho Němce s podivnými pěti sty miliony dolarů na bahamském kontu. Hledáme nejprve mimo data, už jenom

proto, že nám dosud chybí vhodný program, pomocí kterého bychom mohli systematicky prohledávat oněch padesát gigabytů. K.-ovo jméno objevujeme v obžalovacím spisu proti dřívějšímu představenstvu Siemensu. Tam se dočítáme, že K. celá léta vedl černé fondy, peníze, které unikaly z oficiálních kanálů Siemensu, aby byly rychle a bez komplikací k dispozici. Například aby se jimi platili takzvaní „poradci“. Hans-Joachim K. uvádí také jednu z těchto firem s černými penězi: údajně se jmenuje Casa Grande. V jednom z výslechových protokolů ji nacházíme pod plným jménem. Casa Grande Development. Tak je tato společnost zanesena také ve veřejně přístupné databance panamských firem – a sice s Mossack Fonsecou coby „registrovaným zástupcem“, tedy správcem. V databance však nelze najít jedinou její vazbu na Siemens, nebo dokonce na K. Coby ředitelky firmy jsou zde uvedeny tři ženy, které takřka jistě nikdy v životě pro Siemens nepracovaly, Francis Perezová, Diva de Donadaová a Leticia Montoyová.² Tak funguje mechanismus offshorové firmy: poskytovatelé těchto firem, offshore providers jako Mossack Fonseca, vytvoří kolem skutečných vlastníků ochrannou vrstvu.

V tomto případě to znamená, že Mossack Fonseca jmenuje ředitelky, které jimi ve skutečnosti nejsou. Francis Perezová, Diva de Donadaová a Leticia Montoyová by se daly, kdyby to nebyly ženy, nazvat klasickými bílými koni. Pracují jako údajné ředitelky pro Mossack Fonsecu. Jejich zaměstnáním je podepisovat, co se jim předloží. Podepisují, když si pravý majitel chce založit účet na jméno své schránkové firmy – jako v případě Casa Grande Development pro Siemens – nebo kdyby jménem firmy rád něco koupil: byt, dům, jachtu. Podepisují však také smlouvy, půjčky v milionové výši nebo její dokumenty. To znamená, že navenek tyto nastrčené ředitelky – v profesním jazyce „nominees“ nebo „nominee directors“ – vystupují jako oficiální zástupci firmy, zatímco pravý vlastník se za touto fasádou může schovat.³

Pravý vlastník (nebo, pokud je opatrnější, jeho právní zástupce) většinou dostane od těchto nastrčených ředitelů plnou moc,

s níž má přístup k bankovnímu účtu nebo k sejfů. O této plné moci však většinou vědí jen banka, nastrčení ředitelé a Mossack Fonseca. Tajná, ale ve své podstatě zcela legální dohoda, jež firmě teprve dává smysl – uzavřená daleko od očí zvědavých státních zástupců, daňových kontrolorů a vyšetřovatelů podvodů.

[ ]

V jednom excelovém dokumentu z dat jsme narazili na číslo adresáře Casa Grande Development a tento adresář skutečně máme. To je opravdu štěstí – v této excelové tabulce je zaznamenáno přes dvě stě tisíc aktivních i zrušených firem Mossack Fonsecy, z nichž jsme v podkladech dosud měli jen pár tisíc.

V adresáři nacházíme plnou moc pro bývalého zaměstnance Siemensu Hanse-Joachima K. Bývalý zaměstnanec je zde uveden jako skutečný vlastník firmy. Ale když Casa Grande Development rozdělovala miliony z černých fondů, když uzavírala smlouvy a dělala obchody, neobjevují se zde ani bývalý zaměstnanec K., ani Siemens. Podpisy patří zdánlivým ředitelkám, ale kdo za tím stál ve skutečnosti, nebylo možné zvenčí zjistit. Firma byla ideálním nástrojem k tomu, aby se mohly rozjet obchody jihoamerické pobočky Siemensu anonymně a s obejitím zákonů a služebních postupů.

Dokonce i kdyby se někdo dozvěděl, kdo podíly Casa Grande Development drží, nevzniklo by žádné spojení na Siemens. Na počátku byly totiž vydány pouze takzvané „bearer shares“, anonymní akcie na majitele. Většinou není nikde zaznamenáno, komu tyto akcie patří. Docela prostě je to tak: kdo drží v ruce veškeré akcie na majitele nějaké firmy, tedy fyzicky, coby kus papíru, tomu taky firma patří. Pozvánka k obchodům, které mají proběhnout bez zanechání stop. Peníze na stůl, shrábnout anonymní akcie, transakce proběhla. Firma má nového vlastníka.

Kdo pocítuje ještě výraznější potřebu anonymity, může si na přání u Mossack Fonsecy kdykoli zaknihovat kromě nastrčených

ředitelů také nastrčené majitele podílů, nominee shareholder. To jsou lidé nebo schránkové firmy, kteří jako by drží akcie ve svém vlastnictví. Pokud Mossack Fonseca, například během nějakého vyšetřování, musí uvést toho či onoho vlastníka podílu nějaké firmy, ani zdaleka to ještě neznamena, že uvede pravého vlastníka. Ten se může skrývat za touto druhou ochrannou vrstvou.

Tak se firma definitivně stává dokonale neprůhlednou. Daňoví kontrolóři nebo policisté, věřitelé či podvedení obchodní partneři, dokonce ani manželky nebo děti nemůžou dokázat, že firma s tak zvláštním smyšleným jménem patří někomu hmatatelnému. Je, každopádně pro každého zvenčí, „černou skříňkou“.

Ne však zevnitř. Uvnitř, v digitálních adresářích, které my nyní den co den – a stále častěji večer co večer – prohlížíme, se totiž nacházejí tisíce interních e-mailů, které si mezi sebou píší zaměstnanci Mossack Fonsecy. Tyto zprávy představují zlatoto tohoto leaku, v nich nacházíme rozhodující odkazy na pravé vlastníky.

V případě Hanse-Joachima K. nám to bohužel moc nepomůže. Ještě pořád nemáme ani tušení, jak k těm pěti stům milionům amerických dolarů přišel – a jestli k nim vůbec přišel. Dosud víme jen tolik, že od Siemensu odešel nejpozději roku 2009.

Každopádně nás tento případ nepřestává zajímat. Jakmile přicházejí nová data, pátráme po krycích firmách Siemensu a po K. Je to jako horečka, chceme tu hádanku rozluštit.

POZNÁMKY

1. K tomu viz – především reakce Hanse-Joachima K. – kapitola 13.
2. K tomu viz – zvláště k Leticii Montoyové – kapitola 16 a 31.
3. Na příslušný dotaz Mossfon až do redakční uzávěrky této knihy neodpověděl.